

بدیع معنوی

درس نهم

اغراق، ایهام، ایهام تناسب

آرایه های بدیع معنوی

اغراق

اغراق

در لغت به معنی سخت کشیدن کمان است و در اصطلاح بدیع، زیاده‌روی در توصیف یا مدح یا ذم را گویند؛ چنان که از حد معمول بگذرد و برای شنونده شگفت‌انگیز و زیبا باشد. به عبارت دیگر باز نمود دگرگونه مفاهیم و موضوعات سخن است، به صورتی که معانی خرد را بزرگ گرداند و معانی بزرگ را خرد بنماید تا تأثیر سخن را بیشتر کند.

به کردار افسانه از هر کسی	شنیدم همی داستانت بسی
به تنها یکی گور بریان کنی	هوا را به شمشیر گریان کنی
برهنه چو تیغ تو بیند عقاب،	نیارد به نخجیر کردن شتاب
نشان کمند تو دارد هژبر	ز بیم سنان تو خون بارد ابر

فردوسی

زیاده‌روی در توصیف شجاعت و قدرت رستم از زبان تهمینه، موجب زیبایی‌آفرینی و موسیقی معنوی در این ابیات شده است؛ به گونه‌ای که این بزرگ‌نمایی، تصویری زیبا در ذهن شنونده یا خواننده ایجاد می‌کند و تصویرآفرینی حماسی را در این ابیات به اوج می‌رساند.

اغراق مناسب‌ترین آرایه برای تصویر آفرینی در حماسه است؛ بنابراین در شاهنامه و آثار حماسی دیگر از آن بسیار استفاده شده است.

نمونه های اغراق

بگذار تا بگیریم چون ابر در بهاران کز سنگ ناله خیزد روز وداع یاران

سعدی

بزرگ نمایی در توصیف روز وداع

دل‌م گرفته از این روزها دلم تنگ است میان ما و رسیدن هزار فرسنگ است

سلمان هراتی

بزرگ نمایی در فاصله

می‌شناسمت / چشم‌های تو میزبانِ آفتابِ صبحِ سبزِ باغ‌هاست / می‌شناسمت. شفیع‌ی کدکنی

بزرگ نمایی در زیبایی چشمان یار

چو رامین گه‌گهی بنواختی چنگ، ز شادی بر سر آب آمدی سنگ

فخرالدین اسعد گرگانی

بزرگ نمایی در قدرت نوازندگی رامین

آرایه های بدیع معنوی

ایهام

دور از تو

با این همه دور از تو مرا چهره زردی است
مهرداد اوستا

چون جام شفق موج زند خون به دل من

ایهام

در لغت به معنی در وهم و گمان افکندن است و در اصطلاح بدیع، آوردن واژه‌ای یا عبارتی در سخن با دو یا چند معنا که معمولاً بیت با تمام معانی پذیرفتنی و دارای ارزش است. دریافت هم‌زمان چند معنا از یک واژه یا یک عبارت در کلام، تصویری زیبا در ذهن خواننده یا شنونده ایجاد می‌کند و سبب زیبایی کلام می‌گردد.
به بیت زیر توجه کنید:

بی مهر رُخت روز مرا نور نمانده‌است وز عمر مرا جز شب دیجور نمانده‌است

حافظ

گلستان

خانه زندان است و تنهایی ضلال هر که چون سعدی گلستانیش نیست

سعدی

از نو

اگر سنت اوست نوآوری، نگاهی هم از نو به سنت کنیم

قیصر امین پور

فرصت و عهد

عهد کردی که کشی فرصت خود را روزی فرصت ار یافتی، آن عهد فراموش مکن

فرصت شیرازی

آرایه های بدیع معنوی

ایهام تناسب

ایهام تناسب

آوردن واژه‌ای است با دو معنی که یک معنای آن مورد نظر و پذیرفتنی است و معنای دیگر - که مورد نظر نیست - با بعضی از اجزای کلام تناسب دارد.

آیت

روی خوبت آیتی از لطف بر ما کشف کرد زان زمان جز لطف و خوبی نیست در تفسیر ما
حافظ

هزار

گر هزار است بلبل این باغ همه را نغمه و ترانه یکی است
صائب تبریزی

شور

یک روز که خسرو زنگ قرآن در شهناز شوری به پا کرده بود، مدیر مدرسه آواز خسرو را شنید.
عبدالحسین وجدانی

زال و رستم

چنان سایه گسترد بر عالمی که زالی نیندیشد از رستمی
سعدی

مهر

پرستش به مستی است در کیش مهر برون‌اند زین جرگه هشیارها
علامه طباطبایی

ایهام تناسب

روی

(ب) گویند روی سرخ تو سعدی که زرد کرد
اکسیر عشق بر مسمم افتاد و زر شدم
سعدی

سوال ۱

- آرایه‌های شاخص هر بیت را از کمانک مقابل آن بیابید و بنویسید.

الف) ز دیوارها خشت و از بام سنگ به کوی اندرون تیغ و تیسر و خدنگ (اغراق - مراعات نظیر)
ب) باز آی که در غم تو ما را چشمی و هزار چشمه آب است (مراعات نظیر- اغراق)

سوال ۲

- کدام آرایه ادبی ، مناسب‌ترین ابزار برای تصویر آفرینی در حماسه است ؟ این آرایه را در بیت زیر بیابید.

چو بوسید پیکان سرانگشت اوی گذر کرد بر مهره پشت اوی

آن فرومایه هزار من سنگ بردارد و طاقت یک حرف نمی آرد

سوال ۳

۱۷- در شعر زیر، کدام واژه دارای ایهام است؟ معانی آن را بنویسید.
« ناگهان انگار / بر لب آن چاه / سایه‌ای را دید / او شغاد ، آن نابرا در بود . »

سوال ۴

با توجه به « ایهام تناسب » به کار رفته در بیت زیر:
« ز شور عشق ، دل خویش چون سبک سازیم نمک جدا به چه تدبیر از این کباب کنیم »
الف) واژه « شور » در این بیت به معنی است ؛ و معنی دیگر آن « » است .
ب) در معنایی که مورد نظر نیست ، واژه شور با « » تناسب دارد .

سوال ۵

در شعر: «می شناسمت / چشم های تو میزبان آفتاب صبح سبزیباغ هاست / می شناسمت « آرایهٔ «اغراق» را توضیح دهید.

سوال ۶

- در بیت: « روی خوبت آیتنی از لطف بر ما کشف کرد زان زمان جز لطف و خوبی نیست در تفسیر ما »

الف (کدام واژه ، آرایهٔ «ایهام تناسب» به وجود می آورد ؟

ب (دو معنی این واژه را بنویسید .

ج (این واژه با کدام یک از کلمات بیت « تناسب » دارد ؟

سوال ۷

- در بیت «اگر سنت اوست نوآوری / نگاهی هم از نو به سنت کنیم» واژه «از نو» ایهام دارد؛ معانی مختلف آن را بنویسید.

سوال ۸

- در بیت «پرستش به مستی است در کیش مهر / برون اند زین جرگه هوشیارها» واژه «مهر» در معنای «عشق» و مهرورزی پذیرفتنی است و دارای آرایه است؛ معنی دیگر آن با واژه‌های و تناسب دارد.

سوال ۹

- در بیت « نگران با من استاده سحر /صبح می خواهد ازمن /کزمبارک دم او آورم این قوم به جان باختہ را /بلکه خبر»

کلمه « نگران » ایهام دارد ، معانی مختلف آن را بنویسید.

سوال ۱۰

- در بیت « چون شب‌نم اوفتاده بدم پیش آفتاب /مهرم به جان رسید و به عیوق بر شدم»

الف) در کدام واژه آرایه « ایهام تناسب » به کار رفته است ؟

ب) واژه مورد نظر با کدام کلمه « تناسب » دارد؟

سوال ۱۱

در بیت زیر، آرایه ایهام را بیابید و دو معنی متفاوت آن را بنویسید.

چون جام شفق موج زند خون به دل من / با این همه دور از تو مرا چهره زردی است

سوال ۱۲

در بیت: «چنان سایه گسترد بر عالمی / که زالی نیندیشد از رستمی»

الف) در کدام واژه آرایه «ایهام تناسب» به کار رفته است؟

ب) واژه مورد نظر با کدام کلمه «تناسب» دارد؟